

DE QUAN L'AIGUA NO ERA COSA CORRENT

XAVIER MORENO
NÚRIA JUAN-MUNS

«De quan l'aigua no era cosa corrent» és el títol d'una exposició que, sobre els safareigs de la Font Nova, van dur a terme el Museu d'Història de Sabadell i l'IB Arraona, durant la primavera de 1990. La idea de l'exposició va sorgir arran dels contactes i les converses mantingudes entre els autors durant la realització del treball «Els safareigs públics del carrer de la Font Nova. Sabadell-1893». Les autores d'aquest treball —M. C. Garcia, M. I. Garcia, A. Ruiz, M. C. Ruiz i M. T. Ruiz— eren alumnes de 3r. de BUP de l'Institut de Batxillerat Arraona i el coordinador del treball, el professor d'Arqueologia Industrial d'aquest mateix centre. El treball va aconseguir el primer premi en el 5è. Concurs d'Arqueologia Industrial convocat pel departament de Joventut de la Generalitat de Catalunya.

L'ARQUEOLOGIA INDUSTRIAL I L'ENSENYAMENT SECUNDARI

Des del curs 1989-1990 s'està realitzant una interessant experiència d'ensenyament de l'Arqueologia Industrial (AI) a l'Institut de Batxillerat Arraona de Sabadell. Per primera vegada a Catalunya, l'AI s'està impartint com a assignatura en l'àmbit del que s'anomenen EATPes (Ensenyament Artístic, Tècnic i Professional).

Segon E. CASANELLAS i altres (1989) el potencial pedagògic de l'AI és evident en l'ordre teòric, però a nivell pràctic ha de superar importants dificultats.

En primer lloc, el nostre sistema d'Ensenyament Mitjà (plans d'estudi, organització de centres, etc...) no està preparat per a realitzar activitats com l'AI. D'una banda, la interdisciplinarietat de l'AI només s'aconsegueix excepcionalment, i de l'altra, el treball de camp, element clau, ensopega constantment amb la rigidesa dels horaris acadèmics.

El desconeixement que hi ha sobre aquest tema també pesa a l'hora d'incloure aquesta activitat dins el programa escolar. Per aconseguir una atmosfera agradable per al treball, cal explicar amb atenció de què es tracta, no només als alumnes que poden optar a l'assignatura, sinó també a la majoria de professors. Aquest primer punt és essencial si durant el desenvolupament de l'activitat es vol comptar amb el suport (actiu —correcció de textos, dibuixos tècnics...— o passiu —deixar hores lectives, canviar horaris d'exàmens...—) de la resta d'alumnes i professors del centre. A través d'aquests contactes també és més senzill aconseguir el suport financer necessari.

Tot el plantejament del treball s'ha d'adreçar als alumnes, de manera que els objectius es puguin assolir amb les possibilitats de què disposen: coneixements, temps de dedicació... Per això es va escollir com a tema del treball els safareigs públics del carrer de la Font Nova. Ens semblava un tema prou senzill, oportú i amb entitat suficient.

FOTOGRAFIA 1. El safareig de la Font Nova, vista interior.

EL TREBALL

El treball es va centrar en dos vessants principals: la recollida de documentació i el treball de camp. El primer aspecte es va desenvolupar bàsicament a l'Arxiu Històric de Sabadell, on es van poder consultar gran quantitat de documents referents a la construcció i el funcionament d'aquests safareigs. També hi va haver l'ocasió de recollir informació oral entre les veïnes del safareig que encara el recordaven en funcionament o que fins i tot l'havien utilitzat.

El treball de camp ens va posar en contacte directe amb l'edifici del safareig del carrer de la Font Nova. Malgrat el lamentable estat de conservació, va ser possible imaginar les antigues piques d'aigua, l'habitació de la caldera, les majòliques... Amb la col·laboració del professorat i els alumnes de l'EATP de Disseny de 2n. de BUP es van aixecar alçats i es van dibuixar plantes. Es van trobar per terra unes xapes amb números que devien cor-

respondre a les galledes on es deixava la roba en remull...

Les investigacions dutes a terme van donar com a fruit un treball que conté gran quantitat d'informació sobre l'edifici dels safareigs i també sobre els costums d'utilització d'aquestes instal·lacions.

El primer safareig vinculat a la Font Nova data de 1837, i va ser construït amb els diners aconseguits per la venda de tres plomes d'aigua als fabricants Pau Turull i Josep Sardà.

El projecte per tancar i cobrir el safareig es va iniciar l'any 1892 i les obres es varen dur a terme l'estiu de 1893.

La memòria de l'obra, on consten tots els alçats i les plantes com també la descripció exhaustiva dels materials utilitzats, la signa Miquel Pasqual, que va ser l'arquitecte municipal de Sabadell de 1879 a 1895. Això ens demostra que l'autor

de l'edifici no va ser Juli Batllell, el seu successor en el càrrec, tal com fins ara s'ha dit, potser basant-se en l'estil «modernista» de l'edifici, més característic del jove arquitecte que de Miquel Pasqual, autor d'obres com ara l'església del Cementiri, la Puríssima, el Santuari de la Mare de Déu de la Salut i també responsable de la realització del Plànol General d'Urbanització de Sabadell (1886).

LA VIDA ALS SAFAREIGS

La reconstrucció de l'activitat als safareigs va portar a una coneixença profunda de la vida de les dones treballadores del segle passat: els seus horaris, les seves obligacions, els sistemes de bugada utilitzats...

Els horaris s'han pogut refer a partir dels llibres de comptes de les fàbriques on treballaven i on consten el nombre d'hores treballades i el sou que els corresponia (sempre inferior al dels homes).

FOTOGRAFIA 2. Alumnes de l'IB Arraona durant el treball de camp al safareig de la Font Nova.

La bugada es feia, usualment, després de la jornada laboral i d'haver acomplert les tasques domèstiques amb la família. De fet, l'estada als safareigs era alguna cosa més que una tasca setmanal: era l'ocasió d'entaular converses, de fer cridòria o de cantar. Per això es rebien queixes dels veïns dels safareigs a causa de la remor que hi havia fins altes hores de la nit.

L'encarregat dels safareigs era en Josep Juan i Muns, que en va tenir la concessió des de l'any 1908 fins a la dècada dels 50. En diverses ocasions, en Josep Juan es va adreçar a les autoritats municipals per demanar-los millores als safareigs i en les condicions de l'arrendament, aquests documents es conserven a l'Arxiu Històric de la ciutat, mitjançant els quals s'han pogut conèixer els preus de les galledes de lleixiu, d'aigua calenta, del sabó... Aquests eren serveis que ofería l'encarregat del safareig, sempre sota les condicions de preus i horaris que l'Ajuntament establia. Evidentment, la utilització dels safareigs era gratuïta, les usuàries es podien portar el lleixiu i el sabó de casa (normalment fet per elles mateixes) i rentar la roba a les piques d'aigua del safareig. Es pagaven els serveis de bugada, la vigilància dels cubells de la roba en remull i l'aigua calenta, el sabó i el lleixiu que es comprava al safareig i que el mateix Josep Juan fabricava.

La dificultat més gran era, evidentment, l'aigua. Calia que sempre estigués neta, que es respectés la pica d'ensabonar i la d'esbandir, i sobretot el lloc especial per a les bugades de roba dels «infecciosos».

A poc a poc, l'Ajuntament va anar conduint l'aigua a les cases de la ciutat i es creà el parc de desinfecció, on es rentava mecànicament la roba dels «infecciosos». Això va marcar el principi de la fi dels safareigs, que van acabar desapareixent.

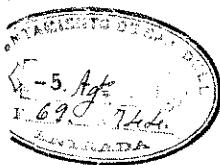
L'EXPOSICIÓ AL MUSEU D'HISTÒRIA

Des de l'inici del treball es va comptar amb el suport d'algunes institucions, cosa que va facilitar la feina i la va fer més profitosa. Ja hem parlat més amunt de les facilitats que, per a la documentació, ens va oferir l'Arxiu Històric de la ciutat.

A l'hora d'iniciar el treball de camp vam comptar amb la col·laboració del personal del Mu-

*P. e. de Salvador Gelles y Massons
de fo. n.º 3773. 14 de Julio de 1909*

B.5.616.764*

Exmo. Sr.

LOS ABAJO FIRMADOS, vecinos todos de esta ciudad ante V.E. parecen y con el debido respeto exponen:

Que ordenado por V.E. el cierre de los lavaderos públicos= en determinadas horas de la noche, se han podido apreciar los= perjuicios que con tal motivo se ocasionan al vecindario, que, por carencia de lavadero en casa véese obligado á utilizar los de carácter público.

Inútil creen los comparecientes demostrar á V.E. (por demasiado evidente) que los que han de utilizar los referidos lavaderos, el 95 % trabajan once horas en las fábricas, y que una vez en sus casas han de proceder al arreglo de la comida para luego con la familia dar cuenta de ella.

Cesando en el trabajo á las siete de la tarde, bien se comprenderá que serán las nueve de la noche cuando una mujer estará libre de los primordiales quehaceres.

Luego ha de proceder al lavado de la ropa, en cuya operación invertirá mayor ó menor cantidad de tiempo según sean los= individuos de su familia.

Ahora bien, actualmente en pleno verano, ¿no ha de ser posible un pequeño descanso á la mujer que ha estado 11 horas en la fábrica y que luego ha tenido que atender á la familia?

¿Ha de obligársela como á una bestia á que no cese de trabajar hasta que caiga de cansancio?

¿Podrá esta mujer, si es casada amamantar en buenas condiciones á su pequeño hijo después de tan excesiva trabajo?

En manos de V.E. está el aliviar tal situación. Ordenando no se cierren por la noche los lavaderos públicos evita en gran parte tal malestar y evita también el que sucedan ciertas cosas que, como la que ocurrió hace pocos días de dejar encerrada en el lavadero de la calle de Mina á una pobre mujer que no había terminado el lavado de la ropa dicen muy poco en favor de un Ayuntamiento.

Otros lunares citaríamos y que no esponemos para no cansar su elevada atención. Teniendo en cuenta que aquellos siempre habían permanecido abiertos toda la noche, los que suscriben, por humanidad y en interés de la clase obrera á que pertenecemos

SUPPLICAN se sirva V.E. acordar permanezcan en adelante abiertos toda la noche los lavaderos públicos de esta ciudad.

Gracia que no dudan alcanzar de V.E.

Sabadell 24 de Julio de 1909.

Jaime Quintant *Salvador Gelles y Massons*
José Ferratona

FIGURA 1. Document escrit pels veïns de Sabadell l'any 1909, en què es demana que els safareïgs restin oberts tota la nit.

FOTOGRAFIA 3. Aspecte de l'exposició al Museu d'Història.

seu d'Història i així es va iniciar un intercanvi d'idees que va desembocar finalment en la realització conjunta de l'exposició «De quan l'igua no era cosa corrent», que va tenir lloc a la seu del Museu, del 18 de maig al 17 de juny de 1990, i que s'ha convertit en itinerant pels locals dels diferents centres cívics de la ciutat.

L'exposició es va concebre com una activitat més dins l'assignatura d'AI, de manera que els alumnes van treballar en cadascun dels aspectes de la preparació.

La preparació d'una exposició passa per diferents fases: la recollida de la informació, la concepció del guió que seguirà l'exposició, l'elaboració dels textos i la recollecció dels objectes i del material gràfic que acompanyaran la informació escrita.

El primer apartat s'havia aconseguit sobradament amb la realització del treball «Els safareigs del carrer de la Font Nova. Sabadell-1893». A partir del treball es van realitzar conjuntament (Museu-alumnes) el pre-guió i el guió, tenint en comp-

te no només els continguts informatius, sinó també el públic a qui anaven adreçats, l'espai físic que ocuparien i els objectes i el material gràfic que els acompanyarien. L'elaboració dels textos va ser una tasca especialment difícil, ja que consistia a seleccionar i comprimir els continguts que fins aquell moment s'havien anat ampliant.

La recollecció dels objectes va ser a càrrec del Museu ja que li corresponia com a institució fer els tràmits de sol·licitud i vetllar per la seguretat dels objectes prestats.

El muntatge de l'exposició va ser una experiència molt positiva, tant per als alumnes com per al mateix Museu. S'ha de tenir en compte que cap dels estudiants no havia estat mai al Museu, però el fet de preparar una demostració pública del seu treball els animava a treballar. Molt aviat es van familiaritzar amb les tècniques del muntatge i es van integrar fàcilment a la dinàmica del Museu.

El públic que va acudir a la inauguració de l'exposició era substancialment diferent de l'usual en aquestes ocasions. Justament, els estudiants de

BUP són públic molt minoritari al Museu, que es freqüentat sobretot per escolars d'EGB (que hi arriben per mitjà de les visites organitzades des de les escoles), i adults moguts per l'interès en algun aspecte concret o bé per les ganes de conèixer més coses sobre la ciutat. Fer arribar al Museu joves d'entre 15 i 20 anys és una tasca prou difícil, ja que els museus, en general, no consten entre el seus centres d'interès.

La resposta del públic fou molt favorable. L'exposició fou visitada, durant el mes que restà oberta, per unes 2.000 persones, la majoria de les quals expressaren, mitjançant una enquesta preparada pels alumnes, la seva satisfacció.

CONCLUSIONS

Se'n poden extreure a diversos nivells. En primer lloc, la col·laboració que s'establí entre l'Institut i els diferents patronats de l'Ajuntament ens sembla molt positiva. Implica una reciprocitat-complicitat a l'hora de treballar en un tema que com a institucions i com a ciutadans ens interesen especialment: el patrimoni cultural.

Gràcies al treball i a l'exposició es va donar a conèixer una disciplina, encara molt nova al nostre país, anomenada Arqueologia Industrial. Una disciplina que, si bé ha de ser a càrrec directament de professionals, s'estén més enllà de la professió per implicar a tots els que directament o indirecta ens vinculem al patrimoni industrial de la ciutat. Sabadell té un gran potencial per aquests tipus de treball, però cal aconseguir aquesta col·laboració entre institucions i ciutadans: l'exemple de l'estudi del Safareig de la Font Nova no ha de ser un cas aïllat, sinó un primer pas cap a la recuperació completa i conscient del nostre patrimoni.

Els treballs que es porten a terme conjugant la professionalitat del personal de les institucions i la col·laboració dels ciutadans han de ser igualment rigorosos. En aquest aspecte, el treball de «Els safareigs del carrer de la Font Nova. Sabadell. 1893» és un bon model, per la quantitat i la qualitat de la informació recollida. El descobriment de la veritable autoria de l'edifici dels safareigs, a càrrec de Miquel Pasqual i no de Juli Batllell, n'és un bon exemple.

BIBLIOGRAFIA

- J. ALSINA (1987). «Els safareigs públics de Sabadell». Conferència llegida a la Fundació Bosch i Cardellach. Sabadell.
- F. BORSI (1978). *Introduzione alla Archeologia Industriale*. Roma, Officina Edizioni.
- M. BURGÜES (1982). *Sabadell del meu record*. Ajuntament de Sabadell. (Facsimil de l'edició original: Sabadell, 1929).
- M. CARRERAS (1989). *Elements d'Història de Sabadell*. Ajuntament de Sabadell. (Facsimil de l'edició original: Sabadell. Comissió de Cultura, 1932).
- E. CASANELLES *et alii* (1989). *L'Arqueologia Industrial i la Reforma Educativa*. Barcelona, ICE de l'UAB i Museu de la Ciència i La Tècnica de Catalunya.
- A. CASTELLS (1961). *L'Art Sabadellenc*. Sabadell, Edicions Riutort.
- A. CASTELLS (1970). *Breu Història de Sabadell*. Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats, Delegació de Sabadell.
- M. LARROSA (1986). *La urbanització de la ciutat industrial, Sabadell 1845-1900*. Nova Biblioteca Sabadellenca.
- G. MAININI (1981). *Archeologia industriale*. Firenze, La Nuova Italia.
- P. MELERO i J. M. ROMANCE (1987). *El modernisme a Sabadell*. Terrassa, Ed. Egara.
- J. P. M. PANNELL (1974). *The techniques of industrial Archaeology*. Newton Abbot, David and Charles.
- J. PINARD (1985). *L'Archéologie industrielle*. París, Presses Universitaires de France.
- G. RANZATO (1986). *La aventura de una ciudad industrial*. Barcelona, Ed. Peninsula/Nexos.